

Sto let Časopisu pro pěstování matematiky

Časopis pro pěstování matematiky, Vol. 97 (1972), No. 4, 433--436

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/117767>

Terms of use:

© Institute of Mathematics AS CR, 1972

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

STO LET ČASOPISU PRO PĚSTOVÁNÍ MATEMATIKY

V letošním roce uplynulo již sto let od vyjití prvního čísla Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky, jehož přímým pokračováním je i náš Časopis pro pěstování matematiky. Poněvadž vydávání časopisu bylo za druhé světové války na několik let přerušeno, má letošní ročník teprve číslo 97.

K devadesátému výročí založení Časopisu (spojenému se 100. výročím založení Jednoty českých matematiků a fyziků) jsme před deseti lety přinesli přehledný článek, z něhož se lze seznámit s historií Časopisu (F. Veselý: *Devadesát let Časopisu pro pěstování matematiky*, Čas. pěst. mat. 87 (1962), 132–147).

V posledních deseti letech vycházel Časopis zcela pravidelně. Stejně jako už od roku 1953 jej vydával Matematický ústav ČSAV. Ve funkci vedoucího redaktora se při tom postupně vystřídali: do roku 1970 (roč. 95) JAROSLAV KURZWEL, v roce 1971 (roč. 96) LADISLAV MIŠÍK a od letošního ročníku vede redakční radu zástupce vedoucího redaktora FRANTIŠEK ZÍTEK. Po odchodu JOSEFA HOLUBÁŘE do důchodu v roce 1964 stal se výkonným redaktorem VLADIMÍR DOLEŽAL.

Druhý matematický časopis, který je pokračovatelem původního Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky je Czechoslovak Mathematical Journal, vydávaný též Matematickým ústavem ČSAV. Tento časopis řídil ve funkci vedoucího redaktora až do roku 1970 (roč. 20) JAN MAŘÍK. Nyní je vedoucím redaktorem ALOIS ŠVEC.

V roce 1975 dovrší náš Časopis svou prvou stovku ročníků. K této příležitosti redakce připravuje článek, který čtenáře seznámí s tím co v Časopise vyšlo nejzajímavějšího a nejvýznamnějšího.

Redakce

ZEMŘEL PROFESOR JAN BÍLEK

VÁCLAV VILHELM, Praha

V pátek 10. března 1972 zemřel ve věku necelých pětadesáti let prof. RNDr. JAN BÍLEK, vedoucí katedry matematiky Vysoké školy chemicko-technologické a děkan její chemicko-inženýrské fakulty. Zákeřná choroba ukončila život člověka plného plánů do budoucna a pracovního elánu, který všichni jeho známí u něho dobře znali a obdivovali. Připomeňme si v těchto řádcích osobnost a dílo profesora Jana Bílka.

Prof. Jan Bílek se narodil 15. května 1907 ve Žďáru u Mnichova Hradiště. Na střední školu chodil do tehdejší reálky v Turnově. Doslova chodil: pěšky z domova ve Žďáru do Turnova a zpět. Rád později vyprávěl, jak často svízelná byla v prvních letech studia tato sedmikilometrová cesta v šeru zimního rána. Prof. Bílek maturoval na turnovské reálce v roce 1926 a po maturitě se zapsal na přírodovědeckou fakultu Karlovy university v Praze. Studoval tu matematiku a fyziku a v roce 1931 studium

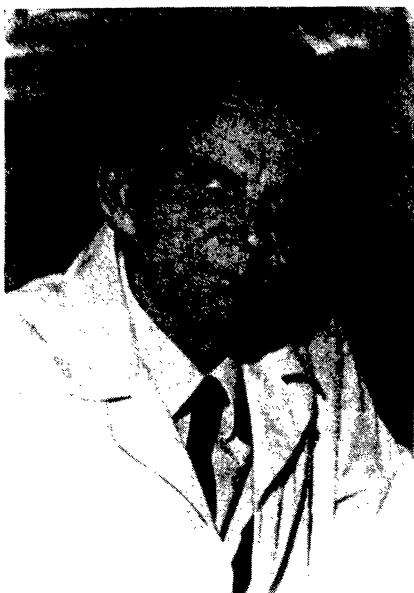
ukončil státními zkouškami pro učitelství. V této hospodářsky obtížné době byla ovšem velká nouze o volná učitelská místa; musel se tedy až do roku 1935 spokojit s učitelováním na obecných, později na měšťanských školách. Na matematiku nezapomínal však ani v této době a využil jí k sepsání disertační práce „Degenerace Bertiniho involuce“. V roce 1936 dosáhl doktorátu přírodních věd. Od roku 1935 pak už působil jako středoškolský profesor postupně na gymnasiích a učitelských ústavech v Plzni, Karlových Varech a v Praze.

Po válce přešel v roce 1946 jako asistent matematiky na Vysokou školu chemicko-technologickou, které zůstal věrný až do konce života. Na této škole byl v roce 1952 jmenován docentem a o sedm let později profesorem matematiky. Již od roku 1949 byl vedoucím katedry matematiky; v této funkci se významně zasloužil o vyučování matematice na Vysoké škole chemicko-technologické. Stejně obětavě působil pak ve funkci děkana, kterou zastával v letech 1953–56 a od roku 1966 až do konce života.

Hlavním oborem vědeckého zájmu prof. Bílka byla algebraická geometrie.*) Byl žákem akademika Bydžovského a vyšel tedy z klasické algebraické geometrie. V tomto duchu jsou také psány Bílkovy práce [1], [2], [3], [5], [6], jejichž společný základ tvoří Cremonovy transformace. Práce [1] navazuje na výsledky B. Bydžovského a B. Machytky. Prof. Bílek tu studuje Bertiniho involuci určenou komplexem rovinných sextik majících v daných osmi bodech dvojnásobné body a její speciální případy při zvláštní poloze těchto osmi bodů a odvozuje odtud řadu nových vlastností rovinných kubik. Podobného rázu je práce [3], v níž je studována kubická plocha v trojrozměrném projektivním prostoru pomocí jisté prostorové kubické involutorní Cremonovy transformace. Zbývající práce uvedené pětiice jsou věnovány studiu některých speciálních involutorních rovinných Cremonových transformací. V práci [2] je vyšetřena transformace určená svazkem kuželoseček a svazkem kubik jdoucích společnými čtyřmi body svazku kuželoseček; studiem transformace dané svazkem kubik a sítí eliptických kvartik majících v daných osmi bodech báze svazku dvojnásobné body se zabývá práce [5]. Tématem práce [6] je transformace stanovená svazkem kubik a sítí kvartik, které procházejí body báze svazku kubik a mají v jednom z nich dvojnásobný bod.

Zcela jiného rázu jsou Bílkovy práce [4] a [7], v nichž se už obrátí prudký rozvoj, který prodělala algebraická geometrie před druhou světovou válkou a během ní a který je charakterisován využitím metod abstraktní algebry v této disciplíně. Prof. Bílek s elánem sobě vlastním prosazoval studium těchto metod a sám se jim plně věnoval. Jeho práce [4] a [7] navazují na výsledky jedné z vůdčích postav tohoto směru algebraické geometrie, A. Weila. V nich už vyšetřuje z obecného hlediska algebraické korespondence mezi dvěma algebraickými varietami a odvozuje zde

*) Upozorníme tu čtenáře na článek K. Kartáka a V. Vilhelma (Čas. pro pěst. mat. 92 (1967) 366–368) věnovaný šedesátinám prof. Bílka.

základní vlastnosti takových korespondencí, dosud známé pro variety nad tělesem charakteristiky 0, pro variety nad libovolným tělesem.

Druhá polovina našeho století přinesla do algebraické geometrie další mohutný rozmach, který algebraické geometrii poskytlo spojení metod abstraktní algebry s metodami topologickými a který je charakterizován pracemi Hirzebruchovými, Serrovými a zejména Grothendieckovými a zahrnuje v sobě mimo jiné geometrisaci komutativní algebry. Na svém semináři o algebraické geometrii, který vedl prof. Bílek po více než patnáct let, se s horlivostí a velkou obětavostí pouští do studia těchto ne právě snadných metod a je jeho velkou zásluhou, že do této významné a aktuální proble-

matiky systematicky uváděl účastníky svého semináře, kteří sem přicházeli i z mimopražských matematických pracovišť, i ze Slovenska. Byl to nemalý výkon, který zde prof. Bílek podal, zejména když uvážíme jeho pracovní zatížení přednáškami a náročnými funkcemi na škole. Prof. Bílek udržoval čilé styky s matematiky z Německé demokratické republiky; v NDR měl řadu přednášek o algebraické geometrii a na oplátku v jeho semináři příležitostně přednášeli zase němečtí matematikové.

Seminář prof. Bílka jasně ukazuje, jak s jeho vědeckou prací byla úzce spjata činnost pedagogická. Učil vskutku rád a škole se věnoval s opravdovou láskou. Své bohaté pedagogické zkušenosti vložil prof. Bílek do řady učebních pomůcek, napsaných s velkým smyslem pro dobrou srozumitelnost a studenty oblíbených. Byl autorem nebo spoluautorem několika úspěšných skript napsaných pro potřeby studentů na VŠCHT, ale často používaných i na jiných školách. Svých zkušeností s vyučováním na středních školách využil jako spoluautor učebnice aritmetiky pro střední školy. Své pedagogické schopnosti uplatňoval i při své činnosti v JČSMF; jako člen komise JČSMF pro vyučování matematice na technikách podnětně přednášel o této problematice na konferencích JČSMF věnovaných otázkám výuky matematiky na těchto školách.

Prof. Bílek byl obětavý a neúnavný pracovník s vřelým a neutuchajícím zájmem o matematiku, školu i o potřeby svých bližních, byl výborným pedagogem, znamenitým a oblíbeným společníkem a aktivním sportovcem. Do posledních chvil se věnoval své práci, kterou měl tak rád. Jeho odchodem utrpěla naše matematika těžkou ztrátou.

SEZNAM PUBLIKACÍ PROF. BÍLKA

Vědecké práce

- [1] Některé vlastnosti sextik s dvojnásobnými body odvozené pomocí Cremonových transformací. Věstník Král. č. spol. nauk 1947, čís. 5, 1–10.
- [2] O jedné rovinné involuci J_{11} 2. třídy a její degeneraci. Čas. pro pěst. mat. a fys. 73 (1948), 17–30.
- [3] O jedné kubické involuci v prostoru a jejím použití k stanovení počtu přímek na obecné kubické ploše. Čas. pro pěst. mat. a fys. 73 (1948), D 37-D 42.
- [4] Algebraické korespondence na abstraktních varietách (výtah sdělení předneseného na sjezdu čs. a polských matematiků v r. 1949). Čas. pro pěst. mat. a fys. 74 (1949), 247–249.
- [5] Jedna Cremonova involuce 14. stupně a její degenerace. Čas. pro pěst. mat. a fys. 75 (1950), D 282-D 287.
- [6] O jednom vytvoření Jonquièresovy involuce 5. stupně. Čas. pro pěst. mat. 76 (1951), 141–144.
- [7] Algebraické korespondence. Čas. pro pěst. mat. 83 (1958), 33–40.

Ostatní publikace

- [1] Aritmetika I–IV pro střední školy (spoluautor). Praha 1949.
- [2] Matematika I., 1. část (skripta); 1. vydání 1950, 2. přepracované 1960.
- [3] *B. Segre: Lezioni di geometria moderna* (recenze). Čas. pro pěst. mat. a fys. 75 (1950), D 203-D 208.
- [4] Matematika I., 2. část (skripta); 1951.
- [5] Příklady z matematiky (skripta); 1. vydání 1955, 2. přepracované 1960 (společně s *J. Míčkou* a *O. Schmidtem*).
- [6] Úvod do analytické geometrie (skripta); 1956.
- [7] Akademik B. Bydžovský osmdesátníkem. Čas. pro pěst. mat. 85 (1960), 226–227.
- [8] Vektorové prostory I. Sborník VŠCHT, oddíl fak. anorg. a org. technologie 4, část 2 (1960), 411–435.
- [9] Základy vektorové analýzy a tenzorového počtu (skripta); 1964 (společně s *K. Kartákem*).
- [10] Matematika I., 3. část (skripta); 1965.
- [11] Základy teorie funkcí komplexní proměnné (skripta); 1966 (společně s *O. Schmidtem*).
- [12] *P. Samuel: Méthodes d'algèbre abstraite en géométrie algébrique* (recenze). Čas. pro pěst. mat. 93 (1968), 361.
- [13] Poznámky k lineární algebře a lineárnímu programování (učební text). Institut pro výchovu vedoucích pracovníků chem. průmyslu, Praha 1968.
- [14] Základy lineární algebry (skripta); 1970.